

Ocupații din sfera economică în comitatul Satu Mare din secolul al XVIII-lea

Paula VIRAG *

Abstract: Economic Occupations in 18th-century Satu Mare County. *At the end of the 18th century, Satu Mare County had an area of 5,852 km². From an administrative point of view, it was divided into four regions: Crasna, Nyír, Szamos, and Baia Mare. The natural landscape of the region was completely different from that of today. Large areas were covered by forests and in the north-west of the Carei region, the Ecedea swamp was the main source of life for the villages developed around it. The fertile plain as well as the mineral resources in the area of the big baths and the Oaş Mountains favoured not only the development of human settlements, but also the increase in population density. The varied terrain characterized by fertile pastures and mineral-rich mountain regions made it possible for the inhabitants to work in several areas of the economy. Thus, on the plains, the people were engaged in agriculture, sowing in the three-year system: wheat, rye, oats, little barley, and vegetables for feeding (peas, lentils). Maize was grown mainly in gardens or areas designated for that purpose, being used for feeding and, in the absence of oak forests, for rearing pigs. There were large orchards where plum, apple, or pear trees were planted. The apples and wild apples were used to make vinegar, the cornel berries, jam, and the blackberries, syrup. In the areas where arable land was scarce, the locals were engaged in livestock farming, breeding sheep, cattle, pigs, etc. In the mineral-rich regions, the Oaş Mountains, or the surrounding of Baia Mare, the main occupation was mining. For the Oaş area, the archive documents which talk about ore mining are relatively recent, dating only from the second half of the 18th century. The greatest interest was for precious metals: gold and silver, as well as, by implication, in lead and tin, the accompanying metals in the area.*

Keywords: *economy, occupations, Satu Mare County, fertile plain, mineral resources.*

Organizarea teritorial-administrativă a comitatului Satu Mare

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, suprafața comitatului Satu Mare era de 5.852 km². El se întindea de la Curtuișeni, localitate care astăzi se află în județul Bihor, până la Baia Sprie (aflată azi în județul Maramureș), de la Tisa până la Munții Codrului. Din punct de vedere teritorial-administrativ, el era împărțit în patru plase: plasa Crasna, plasa Nyír, plasa Szamos și plasa Baia Mare¹.

* Cercetător științific, doctor în istorie, Muzeul Județean Satu Mare;
e-mail: pcvirag@gmail.com.

¹ Mai multe amănunte despre cadrul geografic al comitatului Satu Mare a se vedea în Paula Virag, *Populația comitatului Satu Mare oglindită în datele recensământului iosefin*, în „Satu Mare, Studii și Comunicări”, XXXI/II, 2015, p. 63-75.

Tot în acea perioadă, în comitatul aflat în atenția noastră existau trei orașe. Acestea erau Satu Mare (plasa Szamos), Baia Mare și Baia Sprie (plasa Baia Mare). Numărul târgurilor se ridica la 16: Ecsed, Kis Mada, Carei, Szalka (Nyír), Fehérgyarmat, Jánk, Nagy Peleske, Matolcs (plasa Szamos), Medieșu Aurit, Varallya, Seini, Szyer (plasa Baia Mare), Csenger, Beltiug, Ardud, Ardușat (plasa Crasna). Orașul Satu Mare s-a născut în jurul cetății care avea același nume. Aici exista, deci, un centru politic care oferea protecție, dar și piață de desfacere pentru produsele necesare personalului cetății, stimulând schimburile economice². Orașele Baia Mare și Baia Sprie s-au format din așezări miniere în care erau aduși specialiști pentru exploatarea zăcămintelor subsolului. Distribuția târgurilor pe teritoriul comitatului este egală, în fiecare plasă existând câte patru târguri, localități mai mari și mai bogate, care aveau un statut intermediar între oraș și sat, cu o viață economică activă, în continuă dezvoltare.

Plasa Nyír:

- târg: Ecsed, Kis Mada, Carei, Szalka,
- orașe:

Plasa Szamos:

- târg: Fehérgyarmat, Jánk, Nagy Peleske, Matolcs
- orașe: Satu Mare

Plasa Baia Mare:

- târg: Medieșu Aurit, Varallya, Seini, Szyer
- orașe: Baia Mare, Baia Sprie

Plasa Crasna:

- târg: Csenger, Beltiug, Ardud, Ardușat
- orașe:

Tabelul 1. Localitățile comitatului Satu Mare împărțite pe plase³

Plasă	Orașe	Târguri	Comune	Praedium	Case	Familii
Nyír	0	4	43	7	6.396	8.118
Szamos	1	4	65	0	3.761	4.330
Baia Mare	2	4	71	1	9.307	9.660
Crasna	0	4	66	5	7.237	8.503
Total	3	16	245	13	26.701	30.611

Alături de cele trei orașe libere regești și de cele 16 târguri, în comitatul Satu Mare au existat și 245 de comune, dintre care cel mai mare număr (71) a fost înregistrat pe teritoriul plasei Baia Mare, urmată apoi de plasele Crasna și Szamos cu 66, respectiv 65 de comune. Localitățile cu statut de *praedium* (cătune) au fost

² Ovid Sachelarie, Nicolae Stoicescu (coord.), *Instituțiile feudale din Țările Române. Dicționar*, București, 1988, p. 343.

³ *Az első Magyarországi népszámlálás (1784-1787)*, Budapeșt, 1960, p. 150.

în număr de 13, cele mai multe (7) situându-se pe teritoriul plasei Nyír.

Numărul cel mai mare de case și familii a fost înregistrat în plasa Baia Mare: 9.660 familii și 9.307 case. La polul opus se situează plasa Szamos, cu 4.330 familii și 3.761 case.

Cadrul natural și influența sa asupra ocupațiilor locuitorilor comitatului Satu Mare

Granița de nord a comitatului Satu Mare cu comitatul Bereg este delimitată de râul Tisa. Din zona de sud, sud-est spre nord-vest, Sătmarul era străbătut de trei râuri mari: Tur, Someș și Crasna. Ele au avut o influență deosebită în evoluția comitatului, atât din punct de vedere al biodiversității, cât și din punct de vedere economic. Pe văile lor fertile s-a putut dezvolta agricultura, făcând posibilă apariția unui număr ridicat de localități. Faptul că Tisa și Someșul erau navigabile, a favorizat dezvoltarea transportului și a unor activități economice direct legate de acesta.

Câmpia Someșului este cea mai întinsă zonă de șes din comitatul Satu Mare, fiind străbătută de râul Someș ale cărui aluviuni au format-o. Relieful său este, relativ, monoton. Suprafața slab înclinată a acestei câmpii implică un drenaj superficial, anevoios și incomplet. Din această cauză, râurile aveau un pronunțat caracter divagant, provocând vaste inundații în timpul viiturilor mari de primăvară. O parte din apele de inundație, care nu puteau reveni în albie, precum și cele provenite din precipitații, se adunau și stagnau un timp mai îndelungat în zonele depresionare, provocând procese de băltire.

Parte componentă a acestei câmpii, situată pe teritoriul plasei Nyír, era mlaștina Ecedea a cărei suprafață varia între 35.000-40.000 ha, ajungând în perioadele de inundații până la 78.000-80.000 ha. Ea era străbătută de râul Crasna.

În perioada aflată în atenția noastră, peisajul bazinului râului Tur, care izvorăște din munții Oaș-Gutâi și se varsă în Tisa, prezenta păduri, zăvoaie, meandre ale apelor curgătoare, iazuri, zone mlăștinoase. De mai multe ori pe an, el era supus inundațiilor, mai ales primăvara și toamna, când volumul precipitațiilor era mai mare.

Astfel, studiind harta comitatului Satu Mare, în perioada secolului al XVIII-lea, se observă că zona de câmpie cuprinde partea de vest, plasa Nyír, regiune în care se întinde și mlaștina Ecedea, partea de nord-vest și centru, cu valea Someșului, a Tisei și a Turului care străbat plasele Szamos și o parte a plasei Crasna. În partea de sud a comitatului se întinde așa numita „zona Codrului”, zonă colinară împădurită, delimitată pe teritoriul comitatului Satu Mare de Valea Someșului. Principala resursă naturală a regiunii era reprezentată de lemnul pădurilor care acoperea suprafețe întinse. Astfel, casele erau construite din lemn și pământ lipit.

Plasa Baia Mare este o regiune muntoasă, acoperită cu pădure și vegetație specifică acestei forme de relief. Lanțul munților Gutâi formează o unitate geomorfologică aparte, cu roci eruptive. Ies în evidență piscurile Mogoșa, Gutâi și

Creasta Cocoșului. Zona se remarcă prin resursele bogate în minereuri feroase și neferoase care au favorizat dezvoltarea „industriei extractive”. Alături de această ramură se dezvoltă și prelucrarea lemnului. Fiind vorba de o zonă muntoasă, agricultura este mai puțin practică, creșterea animalelor fiind principala ocupație din acest domeniu.

Din punct de vedere geografic, prin Țara Oașului se înțelege depresiunea intramontană Oaș, cu versanții vestici ai munților Oaș și Gutâi care o încadrează pe laturile de est și sud-est și cu ramificațiile vestice ale Munților Oaș. Are o suprafață de 614 km² și se extinde mai mult spre sud și est, în Bazinul Turului și pe văile principale ale acestui râu. Limita de nord a depresiunii Oaș, este bine definită și taie transversal bazinul superior al Lechincioarei, care cuprinde Valea Mare, Valea Semănăturii și Valea Lechincioarei. La sud, depresiunea Oaș este mărginită de ramificații vestice ale Munților Gutâi, care se prelungesc sub forma unor culmi domoale. Spre vest, ea prezintă o serie de porți largi de legătură cu Câmpia Someșului, unele active, urmărite de cursurile apelor Talna și Tur.

Aspecte demografice și economice ale comitatului Satu Mare la finalul secolului al XVIII-lea

Tabelul 2. Populația comitatului Satu Mare împărțită pe plase⁴

Plase	Populația de drept	Cei plecați	Străini	Populația efectivă
Nyír	39.084	210	203	39.077
Szamos	21.664	133	80	21.611
Baia Mare	46.327	241	234	46.410
Crasna	43.394	128	179	43.445
Total	150.469	712	786	150.543

Din punctul de vedere al repartizării numărului de locuitori, plasa Baia Mare se situează pe primul loc, populația efectivă de aici ridicându-se la 46.410 locuitori. Având în vedere faptul că pe teritoriul acestei plase există două orașe (Baia Mare și Baia Sprie), precum și patru târguri (Medieșu Aurit, Varallya, Seini, Szyer) importante pentru viața economică a regiunii, nu este surprinzător numărul mare al populației din această unitate teritorial-administrativă a comitatului Satu Mare. În primul rând, aici se desfășoară o intensă activitate de extragere și prelucrare a bogățiilor subsolului, activitate care atrage, pe de o parte, investiții, atât din partea coroanei austriece, cât și a nobilimii din regiune, iar pe de altă parte atrage oameni interesați în acest domeniu, deși condițiile de viață erau dificile.

Superioritatea economică, dar și demografică a plasei Baia Mare se poate observa și din tabelul referitor la ocupația populației comitatului Satu Mare. Astfel, din datele adunate la recensământul din 1784-1787, reiese că din cei 93

⁴ *Ibidem*, p. 154.

de funcționari care activau în comitat, 69 erau în plasa Baia Mare. Tot aici exista un număr mare de preoți (86) și de jeleri (5.672). La polul opus se află categoria socială a nobililor, în plasa Baia Mare existând doar 1.380, față de plasa Szamos unde numărul lor se ridică la 3.013.

Tabelul 3. Ocupația populației comitatului Satu Mare împărțită pe plase⁵

Plase	Preoți	Nobili	Funcționari	Civili	Țărani	Jeleri	Altele	Soldați lăsați la vatră
Nyír	83	2.942	18	244	2.223	4.503	688	20
Szamos	67	3.013	1	40	1.323	1.835	561	7
Baia Mare	86	1.380	69	612	3.251	5.672	1.290	19
Crasna	76	2.480	5	789	2.350	4.997	925	27
Total	312	9.815	93	1.685	9.147	17.007	3.464	73

Situată pe valea Someșului într-o zonă propice cultivării pământului, dar cuprinzând și regiuni colinare favorabile cultivării viței-de-vie și a pomilor fructiferi, plasa Crasna ocupă, din punct de vedere demografic, locul al doilea, ea având 43.445 de locuitori care trăiau efectiv aici. Studiind harta comitatului Satu Mare, observăm că pe suprafața plasei Crasna există o aglomerare de așezări, cele mai multe fiind amplasate pe valea Someșului, a râului Homorod, a râului Crasna, dar și pe a altor canale care străbat această regiune. Cele mai importante așezări de aici sunt târgurile Csenger, Beltiug, Arduș, Ardușat, toate aflate pe domeniul contelui Károlyi. Locuitorii de aici se ocupau, în primul rând, cu agricultura (cultivarea pământului, viticultura, pomii fructiferi, creșterea animalelor), meșteșugurile și comerțul. Tot din datele recensământului iosefin aflăm că aici existau 2.480 de nobili, 2.350 de țărani și 4.997 jeleri. 76 de preoți își desfășurau activitatea în această zonă, iar funcționarii erau în număr de 5 (din aceste puncte de vedere plasa Crasna situându-se pe locul trei, după plasele Baia Mare și Nyír).

Cel mai mic număr de locuitori a fost recenzat în plasa Szamos, plasă în care se afla și orașul liber regesc Satu Mare și târgurile Fehérgyarmat, Jánk, Nagy Peleske, Matolcs. Situată pe văile Someșului și a Tisei, această plasă are o suprafață mai mică decât celelalte trei plase, aceasta fiind o posibilă explicație pentru numărul mai scăzut de locuitori.

O parte mare din suprafața plasei Nyír a fost acoperită de mlaștina Ecedea, regiune geografică neprielnică dezvoltării unor așezări cu un număr mare de locuitori. În consecință, populația acestei plase era concentrată în special în zona de câmpie, unde pământul era fertil și unde se putea practica intens agricultura.

⁵ *Ibidem*, p. 156.

Astfel se explică faptul că populația efectivă a plasei Nyír era de 39.077, populația de drept fiind de 39.084 locuitori. Nici creșterea populației, nici piețele din zonă unde puteau să ajungă cu mijloacele de transport ale vremii nu au stimulat locuitorii din plasa Nyír la creșterea producției de marfă în ultima treime a secolului al XVIII-lea. Populația de aici s-a orientat înspre autarhie. Aceasta însemna că, în afara unui număr minim de unelte sau de alte obiecte folosite în viața cotidiană sau în gospodărie, totul a fost realizat în producție proprie. Faptul este dovedit și de răspunsurile date la cele nouă întrebări principale ale chestionarului urbanarial. În afară de una sau două localități, celelalte nu s-au plâns de lipsa terenurilor arabile. În zonele unde, din cauza reliefului nu era suficient pământ arabil, se putea lucra în voie pământul din hotarul satului vecin pe alodiul moșierului. Mai mulți au reclamat lipsa pășunilor sau a fânețelor, dar dintr-o rază de 3-4 mile, oricine putea să închirieze pășune sau să cumpere fân. Cu excepția unor zone cu mai puțin pământ arabil, în plasa Nyír se semăna în sistemul trienal. Grâul și secara se cultivau cam în aceeași cantitate, dar se mai semăna și o cereală mixtă între grâu și secară, ovăz, puțin orz și legume pentru alimentație (mazăre, linte). De asemenea, s-au cultivat și hrișcă, alac, mei și grâu de primăvară. Acestea din urmă au fost semănate de obicei în anii când apa rămasă după topirea zăpezii s-a retras târziu de pe pământul cultivat. Încă din 1760-1770, locuitorii plasei Nyír au cultivat porumb, în special în grădini sau în zone delimitate pentru acest scop. El a fost folosit pentru hrană și, în lipsa pădurilor de stejar, pentru creșterea porcilor. În câteva sate s-au întâlnit livezi întinse, asemănătoare unor păduri, și astfel, nu prea existau sesii de iobagi unde să nu fie plantați pruni, meri sau peri. Din perele și merele sălbatice s-a făcut oțet, din corn s-a făcut gem, iar din mure sirop. O bună parte din bunurile necesare vieții s-au cules din zona hotarului⁶.

Categoria socială cu cel mai mare număr de membri din comitatul Satu Mare este cea a jelerilor. Probabil, în această grupă au fost cuprinși și libertinii care și-au cumpărat scrisori de eliberare din iobăgie, taxaliștii, adică acei care se ocupau cu unele meșteșuguri plătind obligațiile feudale sub forma unor sume de bani, jelerii propriu-ziși printre care găsim jeleri cu casă și jeleri fără casă. Faptul că aceste categorii sociale atât de eterogene au fost trecute sub numele generic al jelerilor subliniază faptul că în ce privește categoriile sociale nu putem trage o linie de despărțire între o categorie sau alta. Elementele acestor categorii se întrepătrund, societatea feudală fiind, de fapt, un mozaic al acestor elemente care se aflau pe poziții foarte diferite, din punct de vedere economic și social⁷.

Clasa nobilimii cuprinde un număr de 9.815 persoane. Dar nici această categorie nu este reprezentată unitar pe cuprinsul comitatului. Cel mai mare număr a fost înregistrat în plasa Szamos și apoi în plasa Nyír, unde autoritățile au numărat 2.942 de nobili. Trebuie să subliniem faptul că nici această categorie nu este unitară din punct de vedere economic. În cazul comitatului Satu Mare se

⁶ Takács Péter, *Documente urbariale din plasa Nyír a comitatului Satu Mare*, Nyíregyháza, 2010, p. 53.

⁷ Rudolf Wolf, *Populația din comitatul Crasna în lumina unor conșcripții din 1720*, în „Acta Musei Porolissensis”, X, 1986, p. 246.

remarcă familia contelui Károly.

Tabelul 4. Populația comitatului Satu Mare în funcție de sex, împărțită pe plase⁸

Plasă	Bărbați căsătoriți	Bărbați necăsătoriți	Total	Femei	Copii între 1-12 ani	Copii între 13-17 ani
Nyír	7.381	12.338	19.719	19.365	4.757	1.472
Sazmos	4.002	7.187	11.189	10.475	2.373	654
Baia Mare	8.952	14.827	23.779	22.548	6.397	1.607
Crasna	8.444	13.635	22.079	21.315	6.086	1.532
Total	28.779	47.987	76.766	73.703	19.613	5.265

Având în vedere că în plasa Baia Mare trăiește populația cu cel mai mare număr dintre toate unitățile teritorial-administrative ale comitatului Satu Mare, este normal ca tot în această plasă să locuiască și cel mai mare număr de bărbați căsătoriți (8.952), de bărbați necăsătoriți (14.827) și de femei (22.548). Situația este valabilă și pentru numărul copiilor, fie că sunt între 1 și 12 ani (6.397), fie că sunt între 13-17 ani (1.607). Un lucru interesant este faptul că, atât per ansamblul întregului comitat Satu Mare, cât și pentru fiecare plasă în parte, numărul femeilor nu este cu mult mai mic decât numărul total al bărbaților. Știind numărul populației de drept a comitatului și apoi comparând numărul de bărbați și femei care locuiesc aici, observăm că raportul este destul de echilibrat, la 1.000 de bărbați revenindu-le 960 de femei.

Concluzii

Mlaștina Ecedea a reprezentat o formă de relief aparte care a imprimat anumite caracteristici regiunii, având o faună și o floră specifică, determinând un anumit stil de viață pentru populația din această zonă. Principalele ocupații ale locuitorilor erau legate de agricultură (cultivarea pământului, creșterea animalelor, pescuitul, vânătoarea). Stuful și papura, prezente din belșug în mediul natural al mlaștinii, au determinat dezvoltarea meșteșugurilor legate de prelucrarea acestor plante (împletirea de coșuri, scaune etc.). Obiectele obținute erau apoi vândute în alte regiuni ale comitatului sau chiar peste granițele acestuia. Același lucru se întâmpla și cu celelalte produse agricole care erau vândute locuitorilor din alte zone ale căror relief și climă erau mai puțin favorabile cultivării pământului.

În partea de sud a comitatului se întinde așa-numita „zona Codrului”, zonă colinară împădurită, delimitată pe teritoriul comitatului Satu Mare de Valea Someșului. Principala resursă naturală a regiunii era reprezentată de lemnul pădurilor care acopereau suprafețe întinse. Astfel, casele erau construite din lemn și pământ lipit. Ocupațiile erau și ele influențate de cadrul natural. „Codrenii” se

⁸ *Az első Magyarországi népszámlálás (1784-1787)*, p. 158.

îndeletniceau cu defrișarea pădurilor, prelucrarea lemnului, creșterea animalelor, iar în zona văii Someșului, cu agricultura

Plasele Crasna și Szamos au fost dominate de valea Someșului și a Tisei, văi care, de asemenea, au fost prielnice agriculturii. Zonele de deal au favorizat cultivarea viței-de-vie, dar și a pomilor fructiferi, precum și creșterea animalelor. În lunca râurilor se practica agricultura. Populația din regiunile împădurite se îndeletnicea cu activități specifice acestui mediu natural: vânătoarea, prelucrarea lemnului.

Plasa Baia Mare este o regiune muntoasă dominantă, acoperită cu pădure și vegetație specifică acestei forme de relief. Lanțul munților Gutâi formează o unitate geomorfologică aparte, cu roci eruptive. Ies în evidență piscurile Mogoșa, Gutâi și Creasta Cocoșului. Zona se remarcă prin resursele bogate în minereuri feroase și neferoase care au favorizat dezvoltarea „industrii extractive”. Alături de această ramură se dezvoltă și prelucrarea lemnului. Fiind vorba de o zonă muntoasă, agricultura este mai puțin practică, creșterea animalelor fiind principala ocupație din acest domeniu.

Specificul cadrului natural din zona Oașului și-a pus amprenta asupra modului de viață al locuitorilor de aici. Casele erau construite din bârne de lemn cu lipitură de pământ. Creșterea animalelor, în primul rând a ovinelor, reprezenta una din ocupațiile principale. Defrișarea pădurilor de fag și stejar, care acopereau suprafețe mari, era o altă activitate a oamenilor de aici. Începută la finalul secolului al XVIII-lea, defrișarea pădurilor din zonă ia un avânt impresionant în secolele următoare, lemnul provenit de aici fiind valorificat și în afara comitatului.

Putem afirma că în plasa Baia Mare se remarcă regiunile bogate în minereuri, locuitorii fiind angajați, în principal, în exploatarea acestora. Lemnul din zonele împădurite era și el prelucrat și folosit fie pe plan local, fie în alte regiuni ale comitatului sau ale Imperiului Habsburgic.

În concluzie, se poate spune că mediul natural este specific fiecărei plase a comitatului Satu Mare, el punându-și amprenta și asupra evoluției populației. Ocupația locuitorilor este puternic influențată de formele de relief, resursele solului și ale subsolului. Se remarcă zone cu o densitate a populației mai mare, altele cu o densitate mai redusă, în funcție de regiune și de resursele necesare vieții.